

O'ZBEKISTONDA QUROQCHILIK SAN'ATINING RIVOJLANISH TARIXI

Bobojonova Dilnavoz Baxtiyorjon qizi

Namangan to'qimachilik sanoat instituti asisstanti

email: dilnavozbobojonova1998@mail.ru

Tel: +99(899) 3292998

Abduboyeva Fotiha Ibrohimjon qizi

Namangan to'qimachilik sanoat instituti asisstanti

email: abduboqiyevafotiha@gmail.com

Tel: +998993692108

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda xalq amaliy san'atlaridan biri bo'lgan quroqchilik san'atining kelib chiqish tarixi, tasnifi, turlari hamda tuzilishi, xususiyatlari bilan insonning ruhiy holati, kayfiyatiga ta'sir etishi, bezatilgan narsalar hayotda foydalanilishi haqida ma'lumot keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: quroqchilik, quroq, amaliy, san'at, mato, mozaika, naqsh, kompozitsiya, olovrang, oltinrang, kashtachilik, milliy, tasviriy, miniatyura, hunarmand, moddiy, madaniy, asbob-anjomlar, mebel, mato, mehnat qurollari, kiyim-kechaklar, taqinchoqlar, o'yinchoqlar

X asrda yashab ijod etgan Sharq olimi Abu Nasr Forobiyning kasb-hunar egallashga bag'ishlagan quyidagi fikrini eslab o'tish o'rinlidir: "Kimki eng go'zal va foydali narsani kashf etish fazilatiga ega bo'lsa, kashf etgan narsaning chindan ham o'zining istagi va boshqa bironing istagiga muvofiq bo'lsa yoki uni boshqalarning xohishiga muvofiq deb gumon qilinsa, kashf qilgan yoki ijod etilgan narsa haqiqatdan xayrli va foydalidir". Mazkur fikr har bir manba va hunarmand yuragidan joy olgan.

Albatta hunarmandlar yig'ilishib bir shaharni tashkil qilishgan va shaharlarda hunarmandlar uyushmasi, katta ustaxonalarning mavjudligi, ularning o'ziga xos qonunqoida risolalariga ega bo'lishi hunarmandlar mahsulotining san'at darajasiga yetkazilishiga sabab bo'lgan "Xalq hunarmandchiligi har bir millatning, moddiy va madaniy merosidir. Quroqchilik san'ati xalq amaliy san'atning bir turi hisoblanadi.

Amaliy san'at – bezak san'ati sohasi; ijtimoiy va shaxsiy turmushda amaliy ahamiyatga ega bo'lgan badiiy buyumlar tayyorlash va kundalik turmush ashyolari (asbob-anjomlar, mebel, mato, mehnat qurollari, kiyim-kechaklar, taqinchoqlar, o'yinchoqlar va boshqalar) ni badiiy ishlash bilan bog'liq ijodiy mehnat sohalarini o'z ichiga oladi. Amaliy san'at asarlari ko'z bilan ko'rish, his etish va anglashga mo'ljallangan. Amaliy san'at asarlari va buyumlari insonning moddiy muhitini go'zallashtirishga, estetik boyitishga xizmat qiladi, ayni paytda o'zining o'rinishi, tuzilishi, nxususiyatlari bilan insonning ruhiy holati, kayfiyatiga ta'sir etadi, bezatilgan

narsalar hayotda foydalanilishidan tashqari badiiy qiymati bo'lgani uchun ham qadrlanadi.

1-rasm: Amaliy san'at quroqchilik na'munalari

Bu milliy qadriyatlarning kelib chiqishi, shakllanishi, tarixiy rivojlanishi, ifodalanishi sohasi sifatida xizmat qilishi mumkin. “O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi” kitobining XI jildida quroq atamasining ma’nosi juda ham qisqa

yoritilgan. Quroq amaliy san’atning bir turi ekanligi, bu san’at namunalari haqida aytib o‘tilgan. Quroq san’ati O‘zbekiston hududida qachon paydo bo‘lgani, qanday turlari mavjudligi haqida ma’lumotlar yoritilmagan. Quroq tikish - xalq amaliy san’atining bir turi. “O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi” kitobining I jildida esa quroq applikatsiyaning bir qismi ekanligi va mato bo‘laklaridan turli bezaklar yaratish mumkinligi aytilgan. Quroq tikish san’ati manbalarga ko‘ra XI asrda angliyada paydo bo‘lib uyerdan ko‘chmanchi xalqlar orqali Amerika va avstraliya davlatlariga kelib qolgan. “Quroq” namunalari misr ehromlaridan shuningdek Xitoy va o‘rta Osiyoni birlashtiruvchi “Buyuk ipak yo‘li”dan qazishma ishlarida topilgan. Quroq-bu matoga bir materialni har xil rangdagi qirqimlarini yopishtirish yoki tikish yo‘li bilan badiiy bezak hosil qilishdur. Quroqchilik san’ati ko‘plab xalqlar orasida juda mashhur. Mato qoldiqlaridan san’at ustalari kerakli andazalar yordamida turli xildagi mozaika naqshlari bilan yangicha kompozitsiyalar yaratishadi. Qadimda quroqlarning bir tomoni, ya’ni orqa tomoni chit matosidan, old tomoni esa mato bo‘laklaridan yaratilgan kompozitsiyadan tashkil topgan.

Ayrim xalqlar orasida mato bo‘laklaridan foydalanib kompozitsiyalar yaratish bo‘lakli mozaika deb ham yuritiladi. Quroqda ham tasvir hosil qilish uchun yaxlit fonga mato bo‘laklari tikib birlashtiriladi, bu esa o‘ziga xos matolar orasidagi bir butun go‘zallikni hosil qiladi.

Quroq – mayda bo‘laklardan ulab, to‘plab bezak yaratish; shu usulda yasalgan bezak, buyum ham quroq deb ataladi. Turli rang va shakldagi mayda mato parchalaridan buyum, bezak hosil qilinadi. Amaliy san’atda keng

tarqalgan; mas, ko'rpacha, choyshab, so'zana, dasturxon, gilam va boshqa jihozlar qadimdan shu usulda tayyorlanib ajoyib san'at namunalari yaratiladi. 4 Badiiy xalq madaniyati namunasi o'zbek quroqchilik san'atida ranglar juda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqning dunyoqarashi, kishilarning ko'tarinki kayfiyati, mahalliy tabiatning butun go'zalligini ko'rsatish maqsadida ochiq, yorqin, to'laqonli ranglarda ifodalash kamlik qiladi.

2-rasm. Mayda bo'laklardan tayyorlangan quroq na'munalari

Shuning uchun quroqchilik hunar egalari quroqda osmon jismlarining qizil rangli uchqunlari sochqini yoki olovrang aylanalari, yashil rangdagi bog'lar, quyoshning o'ynoqi oltin ranglari moviy osmon bilan uyg'unlashib ketadi. Jizzaxda "Turna", "Ko'z", "Ulama", "Qatlama", "Tirnoq", "Quduq", "Shahmat" kabi quroq texnikasida beshik uchun asboblari, poyandoz, quroq chimildiq, quroq yostiq kabilar tikiladi. Beshik uchun tikilayotgan quroq buyumlarining asl ma'nosi farzandlar sog'-salomat bo'lib, ya'ni har bir oilaga qiz yoki o'g'il farzandlar nasib etsin va ularga ko'z tegmasin, deya niyat qilinadi.

3-rasm: Beshik uchun tikilgan quroq na'munalari

O'zbek zamonaviy san'at bosqichida quroq san'atini ikki yo'nalishga ajratish mumkin:

Birinchisi – an’anaviy xalq kashtachiligi bilan bog’liq bo’lib, quroqdan turmush jihozlarini bezashda foydalaniladi.

Ikkinchi yo’nalish malakali rassomlar faoliyat ijodi bilan bog’liq bo’lib, quroqchilikdan ilhomlanib ajoyib kompozitsiyalar yaratishni o’z ichiga oladi.

Bugungi kunda har ikkala yo’nalishda ham ijodkorlar samarali faoliyat olib borib, o’z asarlarini yaratishmoqda. Quroqchilik shunday san’atki, u qadimiy tarixga va an’anaga ega. Mato qoldiqlaridan ishlangan qo’l mehnatining barchasi tejamkorlikning yorqin ifodasidir, turli matolardan foydalanish esa uyimizdagi tartiblilikni saqlaydi. Inson hamisha mehnat va go’zallikni qadrlaydi. Aynan bu qo’l mehnati asosida yaratilgan san’at turi dastlab kambag’allar orasida paydo bo’ldi, mato bo’laklari orqali ular uy ro’zg’ori uchun kerakli yangi buyumlarni yarata boshladilar, chunki u paytlarda chiroyli va sifatli matolar juda qimmat va kamyob bo’lgan. Turli rang va shakldagi mato parchalaridan bezakli buyum hosil qilinadi. Masalan, ko’rpa, ko’rpacha, yostiq, gilamchalar va boshqalardir. Davrlar mobaynida mato bo’laklarini birlashtirib tikish xalq orasida ommalashdi, keyin esa qo’l mehnati sifatida hunarmandchilikning bir turi darajasiga ko’tarildi.

4-rasm. Quroqdan tikilgan yostiq jildlar

O’zbekiston hududida qadimdan shakllangan, jahonga mashhur va ma’lum bo’lgan nafis san’at maktablarining noyob an’analarini avaylab asrash, o’rganish, boyitib borish, milliy tasviriy, amaliy, miniatyura san’atining nodir durdonalarini dunyoga olib chiqish va targ’ib qilish, nafis san’atlar sohasidagi ilmiy izlanishlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish, zamon talablariga mos badiiy ta’lim tizimini barpo etish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, akademik ilmiy tadqiqot ishlarini takomillashtirish maqsadida O’zbekiston Badiiy Akademiyasi tashkil etildi. (1997 yil 23-yanvar). “Xalq badiiy hunarmandchiliklarini va amaliy san’atini yanada rivojlantirishni davlat yo’li bilan qo’llab-quvvatlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi (1997 yil 31-mart) qaror milliy madaniyatni rivojlantirishda xalq badiiy hunarmandchiligi va Amaliy san’atning ahamiyatini oshirish, qo’lda ishlanadigan yuksak badiiy buyumlarni tayyorlash asriy an’analarini va o’ziga xos turlarini qayta

tiklash hamda xalq hunarmandlariga davlat tomonidan madad ko'rsatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adolat ko'zgusi gazetasi, №1 (1017), Ro'mol va uning hususiyatlari, Munira Nazarova 08.01.2015
2. O'zbek milliy bosh kiyimlari, XIX-XX asrlar, Nafisa Sodiqova, Sharq, 2014
3. Kostyum tarixi uslubiy, 2021
4. Sh.Mirziyoyev, "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va Hunarmandlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash chora tadbirlar to'g'risida" gi qarori.
5. S.A.Solovev Dekorativnoye oformleniye. –M.: 1987. 56 ctr.
6. S.S.Bulatov Rangshunoslik. –T.: O'qituvchi, 2009. 160 bet.
7. S.S.Bulatov va M.Ashirov Amaliy san'at atamalar lug'ati. -Toshkent:
8. Enseklopediya bosh red., 1991. 86 bet.
9. Arxiv.uz